

İslâm Tarih, Sanat ve Kùltür Araştırma Merkezi (IRCICA)

BALKANLAR'DA İSLÂM MEDENİYETİ
ULUSLARARASI ÜÇÜNCÜ SEMPOZYUM TEBLİĞLERİ

Bükreř, Romanya / 1-5 Kasım 2006

İstanbul 2011

OSMANLININ KUZEY-BATI SINIRI MACARİSTAN VE SLOVAKYA'DA OSMANLI ANITLARI VE KİTABELERİNE YENİ BİR KAYNAK: HOLLANDALI JACOB TOLLIUS

Mehmet Tütüncü

1. Giriş

Osmanlı Devleti'nin şimdiki Macaristan ve Slovakya toprakları üzerindeki hâkimiyeti fasılalarla 150 yıl devam etmiştir. Osmanlı hâkimiyet alanına en son olarak 1663 yılında şimdiki Slovakya sınırında bulunan Uyvar kalesi katılmıştır. Uyvar'ın fethine Evliya Çelebi de katılmış ve bunu *Seyahatname*'sinde uzun uzun anlatmıştır. Fetihden hemen sonra eyalet yapılan Uyvar, Viyana bozgunundan sonra 1685 yılına kadar 23 yıl eyalet merkezi olmuştur. 1685 yılında Avusturyalılar'ın eline geçikten sonra diğer Macaristan ve Slovakya şehirlerinde olduğu gibi Osmanlı eserleri zamanla yok edilmiştir. Bugünkü Uyvar'da Osmanlı'yı hatırlatan hiçbir şey yoktur.

Uyvar çok kısa bir süre Osmanlı idaresinde kalsa da Osmanlılar şehir içinde 3 kiliseyi camiye çevirmişler ve Uyvar Fatih Fazıl Ahmed Paşa yeni bir cami yaptırmıştır. Osmanlı Macaristanı hakkında Hollandalı Jacob Tollius Osmanlı'nın Macaristan'ı terk ettiği yıllarda (1687) buraları gezerek özellikle Uyvar ve Budin'deki mimari eserlerin kitabelerini 2 levha halinde neşretmiştir. Bu kitap Tollius'un 1696 yılında ölümünden sonra 1700 yılında Amsterdam'da yayınlanmıştır ve *Epistolae Itineraria* adını taşımaktadır.

Bu çalışmada Tollius ve Evliya Çelebi'den hareketle Osmanlı'nın kuzey-batı sınırında bugün var olmayan bu eserler hakkında bilgi verilecektir.

2. Uyvar Kalesi

Budapeşte'nin 80 km kuzey-batısında ve Viyana'nın 110 km doğusundaki Uyvar Kalesi, Orta Avrupa'ya açılan Viyana'nın anahtarı durumunda en önemli kapıdır. Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu, 18 Ağustos

1663 günü burayı kuşattı. Kont Forgacs tarafından müdafa edilen Uyvar Kalesi, Avrupa'nın en müstahkem kalesiydi. O yüzden düşürülebileceğine ihtimal verilmiyordu. Kale 37. gün teslim oldu. 24 Eylül günü Avusturya müdafileri kaleyi terkettiler. Aynı gün Uyvar eyalet merkezi olmak üzere bir serhat eyaleti kuruldu.

Uyvar eyaletine zamanla bağlanan sancaklar Bukbak, Holok, Lotre Kale (1663-1664) Nyitra, Love (Leva 1663-1664) ve Novigrad (1663-1685) sancaklarıdır. Avusturya ile Osmanlı arasında mücadele devam ettikçe sınırda sık sık değişmeler olmuş ve bazı sancaklar çok kısa süre Osmanlı elinde kalabilmiştir.

Macarca *Ersekuivar*, Almanca *Neuhäusel* Slovakça *Nove Zamky* olarak adlandırılan Uyvar bugün Slovakya sınırları içinde bulunan Osmanlı'nın Avrupa'daki en son karakolu konumunda 23 yıl Osmanlı idaresinde kalmıştır. Uyvar kalesi Tuna nehrine akan Nitra nehrinin kıyısında altıgen yapılı bir kaledir. Viyana önündeki en son koruma hattı olduğu için (Viyana'nın uzaklığı 110 kilometre ve arazisi düz bir ovidan ibarettir.) Avusturyalılar Uyvar'a oldukça önem vermişler ve kaleyi 1573'den başlayarak 1580 yılına kadar taş ve tuğladan yeniden yapmışlardır. Sokak dokusu ızgara şeklindedir.

1663 yılında fethedildikten sonra çarşıya yakın Katedral, IV. Mehmet adına camiye çevrilir. Kale içindeki bir Avusturya kilisesi Valide Camii adıyla yine camiye çevrilir.

Uyvar fatihi Fazıl Ahmed Paşa Padişah'tan fethedilen yeni bölgenin kendisine temlik edilmesini ister. IV. Mehmed kendisine bir mülkname verir. Fazıl Ahmed Paşa kendisine temlik edilen yerlerden bir vakıf tesis ederek¹ Uyvar kalesi dışında inşa edeceği camiye tasarruf eder. Fazıl Ahmed Paşa'nın evkafına iki kasaba (Komjat ve Suranyi), 4 köy 11 hâli arazi yanısıra 168 dükkan, 13 menzil, 1 ambar, 1 salhane, 3 buğday değirmeni, 12 su değirmeni, bir ada, 500.000 m² arsa bu camiye vakfedilmektedir.²

Fazıl Ahmed Paşa'nın camiye yaptırmaya fırsatı olup olmadığını bilemiyoruz. Ama Uyvar'ın fırtınalı yıllarında Osmanlı'nın en uç eyaletini fethettikten sonra hemen vakıf ve cami yapılmasına girişmesi fetih stratejisi ve politikalarına ışık tutuyor. Böylece bu vakıf Osmanlı'nın Avrupa'daki en son ve en uzak noktada kurulmuş bir vakfını temsil ediyor.

¹ Blaškovic II, vakfiyenin tamamı yayınlanmıştır.

² Blaškovic, Ayverdi

Avusturyalılar'ın eline geçtikten sonra kalenin tekrar Osmanlılar'ın eline geçmesinden korkan İmparator VI. Şarl 1724-1725 yıllarında kaleyi yıktırmıştır. Bugün Uyvar'da kaleden ve Türkler'den hiç bir iz kalmamıştır.

3. Tollius ve Eseri *Epistolae Itineraria*

Hollandalı Jacob Tollius (1633-1696) çok yönlü bir şahsiyettir. O aynı zamanda hekim, fizikçi, antikacı, Cezayir konsolosu, tarihçi ve Almanya'nın Duisburg şehrinde profesördür.

1687 yılında Avrupa gezisine çıkan Jacob Tollius Almanya'da Berlin, Potsdam, Dresden, Leipzig üzerinden Prag şehrine geçer, buradan Viyana'ya, oradan da Budapeşte'ye geçer. Bu seyahatlerini ve gördüklerini altı mektupta yazıya dökmüştür. Çeşitli levha ve resimlerle donatılmış kitapta O zamanki madencilik, kimyacılık altın arama gibi konuları anlatmakta ise de kitabın 140-204 sayfaları arasındaki 5. Bölüm *Iter Hungaricum* adını taşımakta ve burada yazarın Macaristan'da gördükleri anlatılmaktadır. Eserin adı *Epistolae itinerariae, ex Auctoris schedis postumis recensitae, suppletæ, digestæ; Annotationibus, Observationibus*

(Jacob Tollius tarafından geride bırakılmış Seyahat Mektupları, Amsterdam: Halma, 1700, gözden geçirip düzelten, notlar ilave eden ve resimlerle süsleyen Henrik Christian Heninius) şeklindedir.

Osmanlı'nın Viyana kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanması sonucu Macaristan eyaletlerini kaybetmeye başlaması ve Budin'in 1686 yılında düşmesi sonucu Macaristan artık terkedilmiştir. Jacob Tollius'un, Osmanlı'nın Macaristan'ı terketmesinden hemen sonra yazmış olduğu seyahatname, onun olaylara ilk elden tanıklık etmesi ve Osmanlı Macaristanı'nın durumunu anlatması bakımından önemlidir.

JACOBI TOLLII
EPISTOLAE ITINERARIAE:
ex Auctoris Schedis Postumis
Recensitæ, Suppletæ, Digestæ;
Annotationibus, Observationibus &
Figuris adornatæ,
cura & studio
HENRICI CHRISTIANI HENNINII

A-MSTELÆDAMI

Typis FRANCISCI HALMÆ, Typographi,
sub signo *Carpentarii Majori*, M. D. CC.

Venetiæ
in Officina JOHANNIS de OERTHELVÆ, Bibliopel. et Libr. Eccl.
ad insign. *Canoni.*

ACAD. LYG.

4. Tollius'taki Osmanlı Kitabeleri

Tollius, eserinde bazı Osmanlı Macar şehirlerinin resimlerini ve Osmanlı kitabelerinin kopyalarını yayınlamıştır. Tollius Osmanlı Türkçesi bilmese de Arap harfli kitabelerin kopyalarını aynen almaya gayret etmiştir.

4.1 Uyvar (Neuhäusel Kitabeleri)

Tollius, Uyvar'da not ettiği kitabeleri *Epistolae Itineraria*'nın 150. sayfasında yayınlarken şu açıklamada bulunur: "İki tane harabe hale gelmiş mabedi gezerken, altınla yıldızlanmış kitabelerin kopyasını aldım. 1 tanesi bir mabedin dış kapısında, diğeri ise ondan da harap başka bir mabedin iç duvarında (mihrapta) bulunmaktadır³."

Kitabe levhasında şu üst yazı bulunmaktadır: Neuhäusel *Templum Turcarum* (Türk Mabedinde Yapım Kitabesi)

2 sıra halindeki kitabede beyitlerin sırası 1a, 2a, 3a, 4a ve alt alta ve bunların devamları 1b, 2b, 3b, 4b beyitleri de ayrı bir levha halinde yazılmıştır. Beyitlerin ikinci mısralarının hemen birinci mısranın devamı olarak değil de ayrı bir sıra olarak verilmesi Tollius'un Arapça bilmediğini göstermektedir.

Tollius Arapça bilmediği için kitabesini ne kadar kopya etmeye çalışsa da bunu çözmek oldukça zahmetli bir iş olacaktı. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nin 7. cildinde bu kitabeyi de not etmiştir. Evliya Çelebi'nin yazdığına göre bu kitabedeki şiir Paşazâde Nişancı Paşa Ömer Bey'indir ve bizzat Evliya kendisi mermerle hakketmiştir.

*Kal'a-i üstüvâr-ı Uyvar'ı
Aldığında vezîr-i mülk-ârâ*

³ *Templorum duorum ruinas pervestigavi ibidemque has inscriptiones, aureis litteris Parietibus inscriptas descripsi, quarum altera erat extus supra januam unius templi altera intus in parte quadam adhuc integra chori alterius Templi*

Câmi-i Hân Mehemmed olmağışün
 Eyledi bu kenîsayı ihya
 Döndü hakkâ ki beyt-i ma'mûra
 Oldu gûyâ ki Mescid-i Aksâ
 Dedi târihin anın Ömrî
 Mescidün ammere ale't-takvâ

Sene 1074/1663⁴

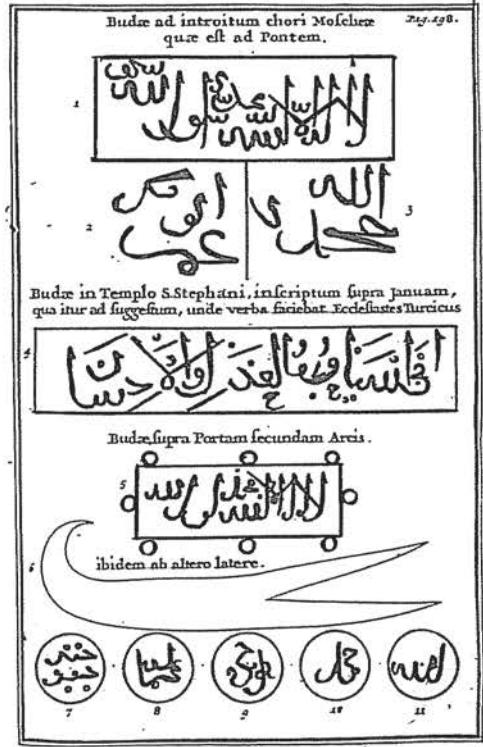
Tollius bundan başka Mihrab kitabesinin resmini vermiştir. İki yuvarlak levha içinde dört halifenin isimleri arasında mihrap ayeti (3/39) yerleştirmiştir. Evliya Çelebi, *Seyahatname*'de mihrab kitabesini ve cümle kapısı üzerindeki Kelime-i Tevhid'i Kubûrîzâde Halîl Efendi'nin yazdığını ve kendisinin de bunları mermere kazıdığını ve tezhiblerini yaptığını yazar.

Böylece Osmanlı'nın kuzey-batı ucu Uyvar'da yok edilen bu önemli kitabelerden, Tollius'un kitabı sayesinde haberdar oluyoruz. Sanat tarihi bakımından oldukça önemli olan bu kitabeler Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilerle tamamlanıyor.

4.2 Budin Kitabeleri

Tollius Budin'den bazı kitabelerin kopyelerini almış ve kitabında bir levha olarak bunları yayınlamıştır. Bu kitabeler şunlardır:

Hacı Safer Camii Kitabesi: Köprü yakınında bulunan bir caminin mihrabındaki Kelime-i Tevhid kitabesi ve Allah, Muhammed ile Ebubekir, Ömer yazıları. Eski Budin haritalarında⁵ görüldüğü gibi köprü yakınlarında iki cami vardır. Bunlar sur içindeki Hacı Safer Camii ve sur dışında Gürz İlyas dağına yakın ılıcaların arasında bulunan Mustafa Paşa Camii'dir. Tollius'un kopyalarını verdiği kitabeler Hacı Safer Camii'ne ait olmalıdır.

⁴ Evliya Çelebi, VII, s. 228

⁵ Ayverdi, s. 88-89; Björkmann, s. 42-43

St. Stephan (Büyük Cami) Kitabesi: Matyas, St. Stephan veya Marya adları ile anılan Budin'in en büyük kilisesinden camiye çevrilen ibadethanedendir.

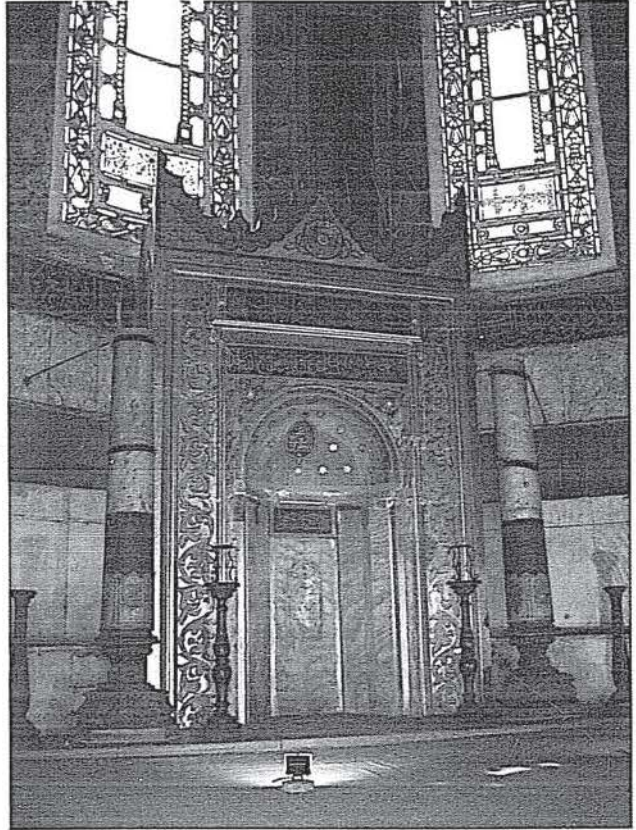
Evlıya Çelebi'de adı geçmeyen bu camiden Tollıus bir ayet levhasının kopyasını vermektedir. Bu ayet Nahl Suresi 90. ayetin başıdır:

Muhakkak ki Allah, adâleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder.

Bu levha sair kaynaklarda zikredilmemektedir.

Ayasofya Camii'nde mihrap önünde bulunan iki şamdan, Stephan Kilisesi'nden Kanuni Sultan Süleyman tarafından alınmış ve İstanbul'a götürülmüştür. Şamdanlarda bulunan kitabeler Kanuni'nin Mohaç zaferini belgelemekte ve bunların bir savaş ganimeti olarak Ayasofya'ya getirildiklerini anlatmaktadır.

Zafer Kitabesi: Budin'den Ayasofya Camii'ne götürülen şamdanlar üzerinde kitabelerdir. Budin Kalesi'nin alınması ve Macar Kralı II. Layoş'un, Mohaç'ta tahtına bir mirasçı bırakmadan ölmüş olması sebebiyle krallık sahıpsiz kalmış ve Budin üzerine yürüyen Kanunî'ye kentin anahtarı teslim edilmiştir. Buradan elde edilen ganimetler de İstanbul'a götürülmüştür. Bu ganimetlerin en önemlileri, Yanko Hunyad'ın oğlu Kral Mathias Korvin'in kütüphanesi, Ayasofya mihrabının iki tarafına konulan tunç

şamdanlar ve yine tunçtan üç heykeldir. Budin'den getirilen heykeller, Herkül, Apollon ve Diyana figürleridir. Bu figürler Veziriazam İbrahim Paşa tarafından Atmeydanı'nda bulunan sarayının önüne yerleştirilmiştir.

*Cihân Sahib-kıran-ı Hân Süleymân
Ki durmaz hamlesine Giv ü Bijen
Şu denlü kırdı ceş-i Engürüsü
Helak idüp krah nâ-be-kârı
Yerini od eyledi tahkik bilsen
Kilisesini yakub yıkdı Budin'i
Çıkardı bu iki müşkât-ı ahsen
Getürüp Ayasofya'ya çerağı
Adunun cismi ü canın kıldı rujan
Didi hatif anun yâdına tarih
Ebed ola sirac-ı din rüşen
Sene 933*

Mohaç zaferinden sonra Budin'den ganimet olarak İstanbul'a getirilen ikiz şamdanın üzerinde bulunan yazılar şu şekildedir⁶.

Son satırdaki ebced tarihi hesaplanınca 933 çıkmaktaki altta rakamla yazılan tarihle aynıdır.

*Nigin-i saltanat birle Süleyman Şah-ı derya dil
Kim o Sultanıdır Aksa ve Mısır ve Kabe ve Şam'ın
Aluben Engürüs ilin tamam ol Hakk-ı Halil
Kiliselere yıkup kıldı seraser ehlin esnamın
Getirdi feth-i ekberden çerâğı ey dil
Di tarihün "müebbed ola şem'-i nur İslamın"
Sene 933*

Kale Kapısı Kitabeleri

Tollius'taki diğer kitabeler ise ikinci kale kapısının üstünde bulunduğunu belirttiği bir Kelime-i Tevhid ve onun altında bulunan bir zülfikar betimlemesidir. Bu kılıcın altında olduğunu zannettiğimiz Allah, Muhammed, Ebubekir, Osman yazılarının ve Hasan-Hüseyin yazılı olduğunu zannettiğimiz tek levhanın bulunduğu yer büyük bir ihtimalle Budin Saray Kapısı olmalıdır.

5. Tollius'ta Osmanlı Şehirlerinin Gravürleri

Tollius sadece kitabelerin kopyalarını vermemiş, ziyaret ettiği şehirlerin gravürlerini de yaptırarak kitabına koymuştur. Eserde Osmanlı şehirlerini resimleyen üç gravür bulunmaktadır. Bu altında J. Vianne ismi bulunmaktadır.

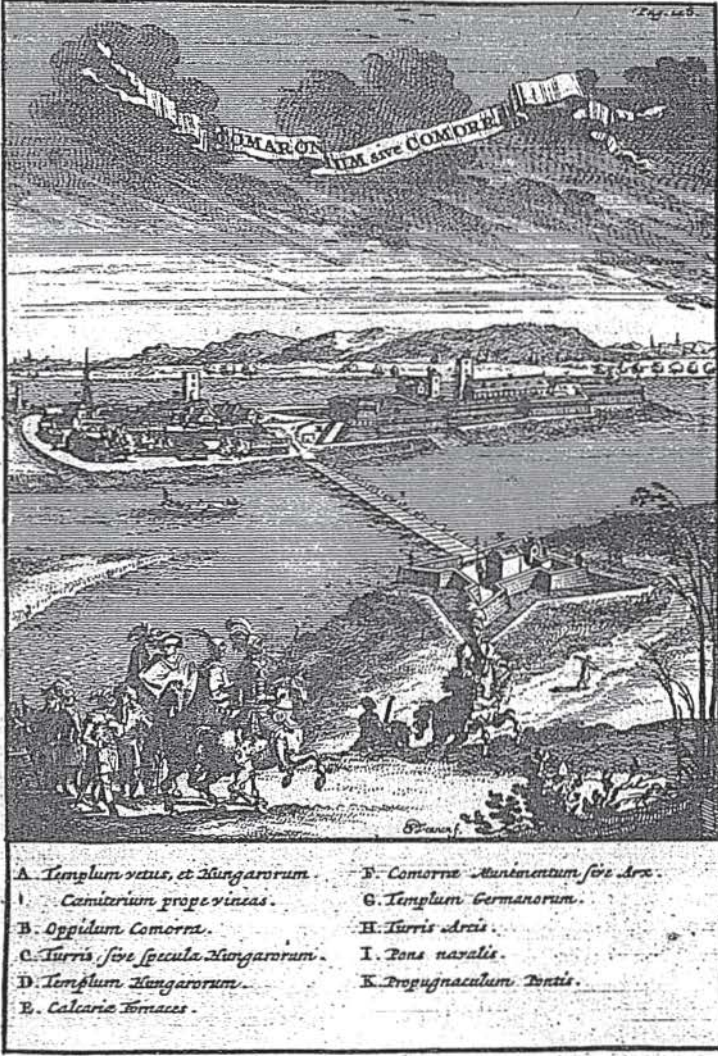
⁶ Bu yazılar Fehér tarafından 1970 yılında yayınlanmıştır.

1. Györ (Rab ve Yanıkkale)

1002-1005 yılları arasında Osmanlı idaresinde kalmış olan bu kalede Osmanlı eseri yoktur. Evliya Çelebi burada sadece Yanık Valisi Mehmet Paşa ve Yeniçeri Ağası Yahya Paşa'nın aralarında bulunduğu bir şehitlik olduğunu belirtir. Yanıkkale gravüründe Alman ve Macar Kiliseleri işaretlidir.

2. Kamora Kalesi

3. Visegrad Kalesi⁷ resmi ve Plindenburg Kalesi

Visegrad 1543 yılında Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. Estergon Kalesi ile Budin arasında yarı yolda Tunanın güneye kıvrıldığı dirsekte yer alır. Estergon

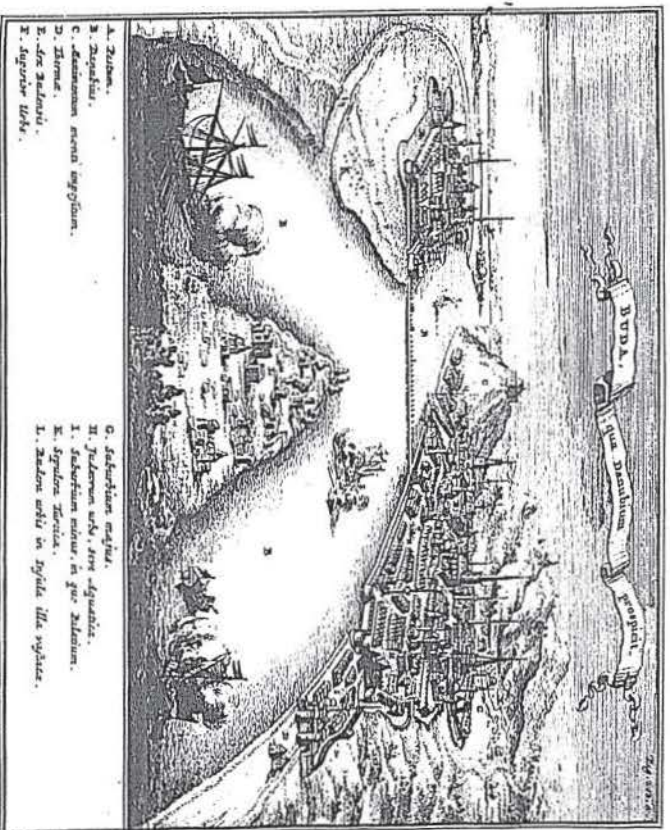
⁷ Evliya Çelebi, VII, s. 50

gibi tepede bulunan bir İçkale (Plindenburg) ve aşağıda Tuna kıyısında Varoş mahallesi mevcuttu. Evliya Çelebi kale içinde bir Sultan Süleyman Camii'nden bahseder. Tollius'un resminde ise kalede yukarda bir cami görülür. Bu cami Evliya Çelebi'nin bahsettiği Sultan Süleyman Camii olabilir. Bunun yanında aşağı varoшта bir cami minaresi görülmektedir. Resimde Tuna'nın diğer yakasında bir cami daha resmedilmiştir. Bunların isimlerini Evliya Çelebi vermektedir. Tollius'un Visegrad gravürü Visegrad Kalesi'nin Osmanlı devrindeki eserlerini gösteren ender gravürlerden birisidir. Bu eserlerden bugün hiç bir iz kalmamıştır.

4. Budin Gravürleri

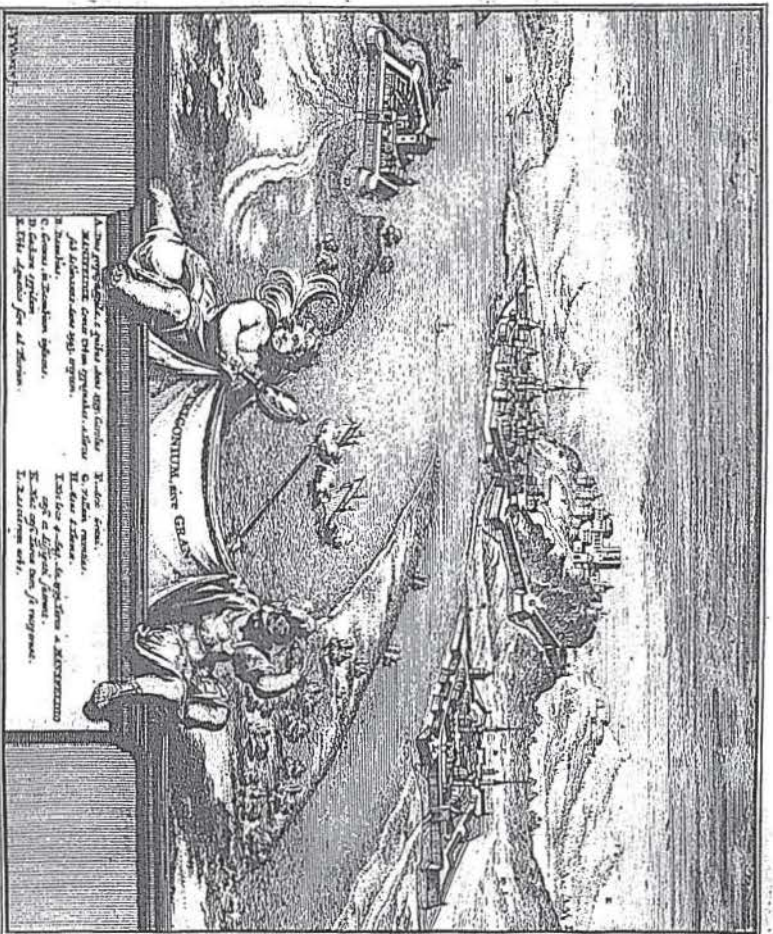
Eski gravür kitabını derleyen Hennin ismini taşımaktadır. Eserde 202. Sayfadan sonra 3 resim bulunmaktadır. Bunlar Tuna tarafından Buda ve Peşte şehrinin görüntüsü, Budin'in Kara tarafından betimlenmiş bir resmi, Estergon kalesi ve şehridir. Tollius'un Budin'de Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesinin ardından yaptırdığı ve kitabına aldığı bu resimler bize yeni bilgiler sunmamaktadır. O yıllarda Budin'in ve Peşte'nin birçok gravürü yapılmıştır. Tollius'taki Tuna nehrinden yapılan gravürde Tuna'nın ortasından geçen köprü ve Kızlar (St. Margareta) adası ayrıntılarla çizilmiş ve Peşte'de 3, Budin'de ise 11 cami minaresi seçilmektedir. Ayrıca Budin'de 4 Peşte'de ise 1 kilise resmedilmiştir. Bu kiliselerden St. Stephan kilisesi Ulu Cami adını alarak, Fransiskanlar Kilisesi ise Fetihye adıyla camiye çevrilmişlerdir.

- A. Zetium.
- B. Zupetia.
- C. Ammannum sacra magnum.
- D. Iormi.
- E. de Zetia.
- F. Augusti Ubi.

- G. Suburbium majus.
- H. Iulianum ubi, sive ageribus.
- I. Suburbium minus, in quo Melitum.
- K. Spidum Melita.
- L. Melitum ubi in Spida illa vobis.

A. Noni ppyv...
 B. Zupetia.
 C. Ammannum sacra magnum.
 D. Iormi.
 E. de Zetia.
 F. Augusti Ubi.

G. Suburbium majus.
 H. Iulianum ubi, sive ageribus.
 I. Suburbium minus, in quo Melitum.
 K. Spidum Melita.
 L. Melitum ubi in Spida illa vobis.

Haritada ayrıca çeşitli ılıcalar ve Gürz İlyas tepesi de belirtilmiştir. Peşte kalesini çevreleyen Buda'nın suyu ile bağlantılı hendek de güzel bir şekilde resmedilmiştir. Diğer resim ise Budin şehrini kara tarafından göstermekte ve bu haliyle diğer resmin tamamlayıcısıdır. Bu resimde Tuna tarafından çizilemeyen ayrıntılar ve özellikle iç kale resmedilmiştir. Şehir dışında bulunan Türk mezarlığında 2 bina dikkati çekmektedir. Bu binalardan sivri külahlı olanın Evliya Çelebi'nin "ova kapusundan taşra bağlar içerisindeki tekyesinde" şeklinde yazdığı Hızır Baba Türbesi ve yuvarlak külahlı ve daha büyük olan diğer binanın ise Hızır Baba Tekke'si olması gerekir.

6. Estergon Kalesi ve Şehri

1543 yılında fethedilen Estergon 1594-1605 yılları arasında tekrar Avusturyalılar'ın eline geçse de 1683 yılına kadar Osmanlılar'ın serhad kalesi olarak kalmıştır. Estergon Kalesi, Tuna boylarının bu meşhur serhad kalesi bir kaç bölümden oluşmuştur. Esas Estergon Kalesi, Tuna kıyısında bir tepededir. Bunun alt tarafından Osmanlılar tarafından genişletilen ve kurulan Aşağı Varoş ve ayrıca yine kıyıda bulunan Giray Kral Freg şehri bulunmaktadır. Estergon tepesine biraz uzakta ise Tepedelen yerleşmesi bulunmaktadır. Tuna'nın karşı tarafında ise Ciğerdelen parkanı bulunmaktadır. Tollius'un resminde bunlar açıkça resmedilmiştir. Aşağı Varoшта bir Mahkeme Camii Giray varoşunda ise yanyana iki cami ve minareleri gözükmektedir. Giray varoşunda görülen camilerin isimleri meçhuldür.

Aşağı Varoş: Varoшта görülen cami muhtemelen Mahkeme Camii'dir. Bunun kitabesi Evliya Çelebi'de kayıtlıdır⁸:

*Adı belli şehitler var yanında
Şehâdet eyledi hep hâss u âmîni
Kimi sağında ve kimi solunda
Bu cami oldu şehîdler makâmı
Salâ oldu namaza başlanıldı
Kabûl ola namazın bi't-tamamı
Muhammed Mustafa'ya vakf olundu
Resûlün âb-ı rûyî hürmetiyçün
Görenler dediler târihin anın
.....*

Maalesef Evliya Çelebi'de tarih mısrası boş kalmıştır.

⁸ Evliya, VI, s. 170

1926 ve 1956 yıllarında Estergon şehrine hâkim Tepedelen kalesinde yapılan bir kazıda Osmanlılar tarafından kurulan bir çini fırını bulunmuştur. Bu fırında kilden yapılan kaplar üzerinde Türkçe ve Arapça yazılar bulunmaktadır. Geza Feher tarafından yayınlanan bu yazılar Macaristan'da Türkler'in sanatının gelişmesini göztermesi bakımından oldukça önemlidir. Feher 1595 yılında Osmanlılar'dan Habsburglular'a geçen Estergon Kalesi'ndenki bu fırının aynı yıl tahrip edilmiş olabileceği ihtimaline dayanarak bu çinilerin bundan kısa bir müddet önce yapılmış olabileceğini belirtir.

Burada bulunan kaplarda Osmanlı Türkçesi ile ve Arapça şiirler ve dualar kazanmıştır⁹. Burada bir tas üzerinde bulunan bir yazı dikkat çekicidir. Bu tas üzerinde bulunan metin Hz. Süleyman'a hizmet eden karıncaların ona ellerinden tek gelen şey olan çekirgenin budunu sunduklarını anlatan güzel bir şiirdir.

Çekmeyen bilmez nedir yâr'in cefası özgedir
Düşmeyen bilmez nedir gerek belası özgedir
Çekirgenin budun çekmiş karıncalar Süleymân'a
Nemiz vardır size layık kabul eylen fakirâne

Bu şiir Evliya Çelebi'de 1. ciltte Süleymaniye Camii'nin inşası bahsinde de geçmektedir. Aynı tasta eksik olarak okunabilen başka şiir ve dualar da vardır.

Ciğerdelen Parkanı: Estergon'un karşı kıyısında inşa edilmiştir. Tollius'un resminde sadece su ve hendekle çevrili küçük bir kale olarak tasvir edilmiştir. Evliya'nın yazdığına göre Sultan Süleyman tarafından kale 1553 yılında yaptırılmıştır. Tollius'ta sadece bir kule ve bir kaç askerî baraka görülmektedir.

6. Sonuç

Tollius vasıtası ile Osmanlı'nın kuzey-batı ucundaki mimari eserlerden haberdar oluyoruz. Ayrıca Evliya Çelebi'nin yazdıklarının doğruluğunu tesbit etme imkânına sahip oluyoruz. Evliya Çelebi'nin verdiği kitabenin aynen Tollius'ta bulunması *Seyahatname*'nin kitabeler açısından güvenilir bir kaynak olduğu neticesini ortaya çıkarmaktadır ki Osmanlı kitabe araştırmalarında Evliya Çelebi'nin güvenilir bir kaynak olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri I Romanya Macaristan*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 2. Bs, İstanbul 2000.

Jozef Blaškovic, "Osmanlılar hakimiyetinde Slovakya'daki Vergi Sistemi Hakkında," *Tarih Dergisi* 32: 1979, s. 187-210.

⁹ Bu yazılar Géza Fehér tarafından 1962 yılında yayınlanmıştır.

- Jozef Blaškovič, "Sadrazam Köprülüzâde (Fazıl) Ahmed Paşa'nın Ersekujvar Bölgesindeki Vakıfları 1664-1665," *Tarih Enstitüsü Dergisi* 9: 1978, s. 305-318.
- Cevdet Çulpan, "Moldavya'da Bender Kalesi Kitabesi", *Türk Kültürü*, Ağustos 1966, sayı 46, s. 49-51.
- F.T. Dijkema, *The Ottoman Historical Monumental Inscriptions in Edirne*, Brill, Leiden 1977.
- Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Dağlı-Kahraman-Dankoff, 6. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.
- Géza Fehér, "Estergon-Szenttamashegy'deki Yazıtlar", Tercüme: H. Koşay, *Belleten* 104: 1962, s. 701-710.
- Géza Fehér Jun, "Kanuni Sultan Süleyman Preisende Inschriften Zweier Buda Stanmmender Renaissance-Kunstgegenstände" *Kanuni Armağanı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1970, s. 202-206.
- Gyözo Gerö, *Türkische Baudenkmäler in Ungarn*, Budapest 1976.
- Gyözo Gerö, "Das Neueste Forschungsreultat der Ungarländischen Djami-Bauten," *Cultura Turcica*, Volume V-VI, 1968-70, Ankara, s. 126-156.
- Gyözo Gerö, "Dschami und Mahalle des Tojgun Pascha im Stadtteil Buda-Vizivaros," *Acta Orientalia Hungarica*, 54: 2001, s. 453-470.
- Mihail Guboglu, "L'inscription Turque de Bender relative à l'expédition de Soliman le Magnifique en Moldavie, 945 (1538)," *Studia et Acta Orientalia*, cilt I, s. 175-177, Bucarest, 1958.
- Lud'a Klusáková, *The Road to Constantinople, The Sixteenth-Century Ottoman Towns through Christian Eyes*, ISV publishers, Prague 2002, 248 s.
- Vojtech Kopcan, "Ottoman Narrative Sources to the Uyvar Expedition 1663," *Asian and African Studies*, VII 1971, s. 89-100
- Vojtech Kopcan, "Zur Glaubwürdigkeit Einiger Angaben Evliya Çelebi's Seyahatname," *VII. Türk Tarih Kongresi Ankara 11-15 Ekim 1976, Kongreye Sunulan Bildiriler II. Cilt*, Ankara 1981, s. 1061-1071.
- József Molnar, *Macaristan'daki Türk Anıtları, Monuments Turcs en Hongrie*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993.
- Burcu Özgüven, *Osmanlı Macaristan'ında Kentler Kaleler*, Ege Yayınları, İstanbul 2001.
- Burcu Özgüven, *The Ottoman-Hungarian Settlement in European Illustrations*, Sanat Tarihi Defterleri 5, İstanbul 2001, s. 7-35.
- Ahmet Şimşirgil, "1663 Uyvar Seferi Yolu ve Şehrin Osmanlı İdaresindeki konumu; *Anadolu' da Tarihi Yollar ve Şehirler Semineri, 21 Mayıs 2001, Bildiriler*, Globus Dünya Basımevi, İstanbul 2002.
- Jacobi Tollii, *Epistolae Itinariae, ex Auctoris Schedis Postumis Recensitae, suppletæ, digestæ; Annotationibus, Observationibus, & Figuris adornatæ cura & studio Henrici Christiani Henninii*. Amsterdam 1700.
- Helena Turkova, "Über die Belagerung von Uyvar (Neuhäusel, Nove Zamky) im Jahre 1663", *Archiv Orientalni* 41, 1973, s. 325-339.
- M. Tütüncü, *Turkish Jerusalem (1516-1917) Ottoman Inscriptions from Jerusalem and Other Palestinian Cities*, Haarlem 2006.
- M. Tütüncü, "Kitabelerin Işığında Kudüs'te Osmanlı Sultanlarının İmar Faaliyetleri: I. Kanuni Sultan Süleyman" *XV. Türk Tarih Kongresi'ne sunulan Bildiri Ankara, 11-15 Eylül 2006*